

Iševija

D.Januta: visa Lietuva yra mano gimtinė

Garsios zanavykų rašytojos Petronėlės Orintaitės-Janutienės (1905-1999) sūnus **Donatas Januta** jau ilgą laiką kasmet atvyksta į gimtąjį Vilnių. Teisininkas pagal profesiją, istorikas pagal pomėgius domisi praeitimi, bet labiausiai - iševijos lietuviais, ir nesvarbu, kur jie gyventų: Amerikoje ar kurioje nors Europos šalyje.

VIDA GIRININKIENĖ

- Gerbiamas ir mielas Donatai, jau ne pirmus metus susitinkame Vilniuje, tačiau ilgiau pavaikščioti ar pavakaroti su jumis nėra kada: vis skubate, turite daugybę reikalų. Atrodo, gyvenate kažkur tarp Vilniaus, Karaliaučiaus, Rygos ir Amerikos. Tačiau mieliausia jums turbūt Vilniuje?

- Vilnius - mano gimtinė. 1941 metais tėvai čia dirbo ir Gedimino prospekte, priešais Žvėryno tiltą, turėjo butą. Bet kasmet aplankau ir tėvų kapus: Suvalkijoje - Kudirkos Naumištį, Žemaitijoje - Ylakius. Mamos gimtųjų Liepalotų dabartinėje Sintautų seniūnijoje jau nebėra.

- Apie Liepalotus liko posmelis jūsų mamos eilėraštyje: "Užaugau tėviškėj/ Su liepomis ir uosiais/ ir Tau - tiktai vienai/ Skambias dainas dainuosiu!"

- Taip, sovietmečio melioracija nušlavė. Neberasčiau mamos gimtosios sodybos vietos, kažin kur ant kelio...

- Bet ar atsimenate tą sodybą?

- Vieną kitą vaizdą: tvenkinį su liepteliu, arklį, ant kurio mane pasodino, medžius... Tai buvo 1944 metų vasarą. Į Liepalotus atvykome iš Vilkaviškio, kur tėvas 1943-1944 metais dirbo prokuroru, o mama mokytojavu gimnazijoje. Vilkaviškyje turėjome butą, tačiau baigiantis karui ir artėjant Raudonajai armijai reikėjo bėgti. Visi žinojome, kas būtų nutikę. Mamos tėvas Juozas Orintas savo arkliais ir vežimu mus tris nuvežė į Kybartus, ten trumpam apsistojo pas mamos dėdę Adamą Orintą. Atsimenu, buvo šilta, darželiuose raudonai žydėjo aguonos. Tik po dešimties metų



D.Januta ir istorikė V.Girininkienė Kudirkos Naumiestyje. 2012 metų rugpjūčio 25 diena. / Petro Jonušo nuotrauka

Čikagoje, jau mirus Stalinui, sužinojome, kad po kelių dienų, kai mus išvežė, prie Šešupės vyko didelis vokiečių ir rusų mūšis, bomba pataikė tiesiai į vežimą ir mamos tėvą užmušė. Arklių mėsgaliai buvo ištaškyti tarp medžių šakų.

- O toliau? Juk ne iš karto nuvykote į Ameriką, lietuvių tada vadintą svajonių šalimi?

- Ne, apie metus pėsčiomis klajojome po Vokietiją, kartais pavėžinami ūkininko vežimu ar prekinium traukiniu. Nakvodavome ant grindų kokioje nors subombarduotoje traukinio stotyje, kur nors rūsyje ar palėpėje. Didžiulė prabanga būdavo miegoti pas kokį ūkininką kluone ant šieno. Dabar, po daugelio metų, tai atrodo romantiška, bet tada nieko panašaus neįsivaizdavome, reikėjo išgyventi. Tokių, kaip dabar sakytume, valkataujančiųjų Vokietijoje buvo daug. Kai kurie vietos gyventojai mus užjautė, mama puikiai kalbėjo vokiškai. Pasibaigus karui, 1945 me-

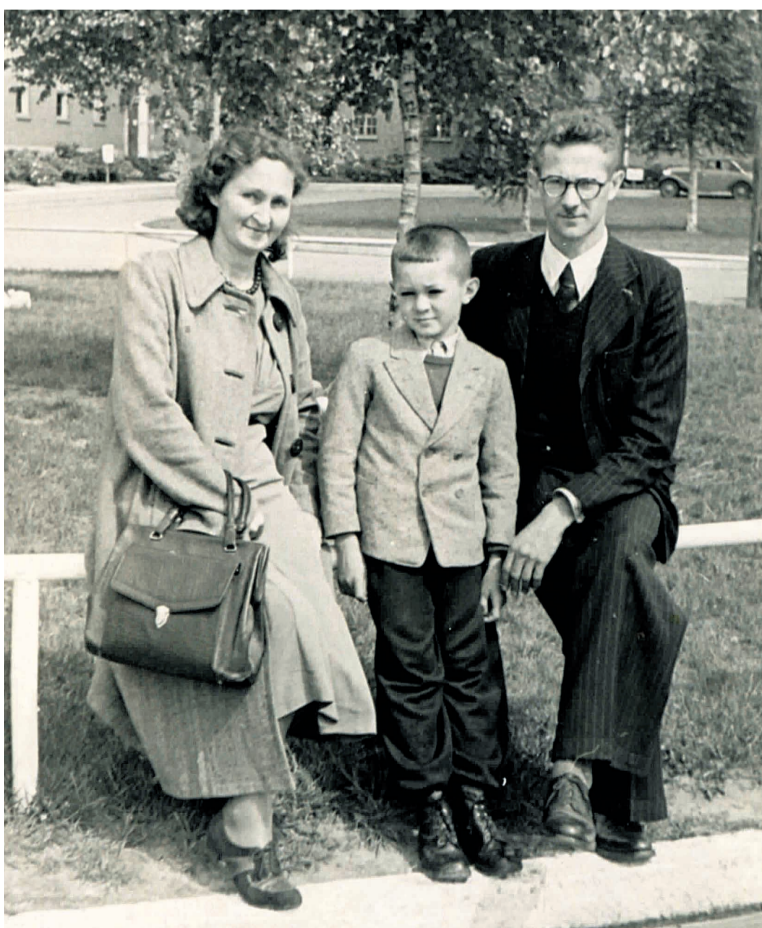
Turiu penkis dukras ir visos, nors nevisiškai taisyklingai, kalba lietuviškai.

tais, atsidūrėme Augsburg-Hochfeldo lietuvių dipukų stovykloje. Mama mokytojavu Augsburgio lietuvių gimnazijoje. Tėvas redagavo ir spausdino dienraštuką "Dienos žinios". Mokyklai trūko vadovėlių, tad mama parengė lietuvių literatūros ir visuotinės literatūros konspektus-vadovėlius. Jie buvo išspausdinti rotatoriumi ir daug metų naudojami. Į lietuvišką mokyklą pradėjau eiti būdamas penkerių, 1946 metais. Galiu pasigirti - baigiau tris pradinės klases. Daugiau lietuviš-

kos mokyklos lankyti neteko. Taigi esu savamokslis...

- Apie tai gal šiek tiek vėliau. O kaip atsidūrėte Amerikoje?

- 1949 metais sėdome plaukti į Ameriką. Buvome nemokamai plukdomi JAV kariuomenės transporto laivais, kurie gabendavo armijai maisto ir kitų reikalingų daiktų, o paskui tušti grįždavo namo. Laivu "General M.B.Stewart" plaukė 827 keleiviai, vienuolikos tautybių. Daugiausia žydų - 238, mes, 200 lietuvių, pagal skaičių buvome antri. Kai Brēmerhafeno



Petronėlė ir Kazys Janutos su sūnumi Donatu 1949 metų gegužę Vokietijoje laukiant laivo plaukti į Ameriką.



P.Orintaitė-Janutienė ir K.Januta Liepalotų pievose 1939 metų vasarą. / Asmeninio albumo nuotrauka



Jelgavoje, prie buvusios gimnazijos, kurioje mokytojavo J.Jablonskis, mokėsi A.Smetona ir daug kitų žinomų lietuvių. D.Januta (kairėje) ir Jelgavos lietuvių kultūros draugijos nariai: L.Upeniecė, A.Burba, R.Detlava. 2012 metai.

uoste laivas pradėjo tolti nuo krantinės, daugybė emigrantų atsiveikino su Europa ir su Tėvyne. Visi tai skaudžiai išgyveno. Laive lietuviai išspausdino tris laikraščio "Per Atlantą" numerius. Viename jų, gegužės 28 dienos, įdėtas mamos eilėraštis "Mes užgrūdinti". Nenoriu pasirodyti labai sentimentalus, bet kadangi tą laikraščio numerį man pavyko išsaugoti, įstrigo ir eilėraščio pirmasis posmelis: "Ak, mes alpstam ilgesiu Tėvynės, / O banguojame kaskart dar vis tolyn... / Brėmenas - sudiev Europai! - žvilgsnis paskutinis... / Kas pamils mus, tremtinius, svečio šaly?" Po dešimties dienų pasiekėme Niujorko uostą, sėdome į traukinį ir atvažiavome į Čikagą. Apsigyvenome mano tėvo dėdės (jis jau buvo miręs) žmonos Mortos Janutienės bute.

- Čikagoje tuomet turbūt buvo labai aktyvus lietuvių gyvenimas?

- Labai gyvas ir turiningas. Rudenį ir žiemą vykdavo koncertai, vaidinimai, vasarą - iškylos ant smėlėto Mičigano ežero kranto Beverly Shores vasarvietėje, kur stovėjo lietuvių vasarnamiai, garsūs Kalvaičio restoranai. Visas paplūdimys būdavo pilnas tik lietuviškai kalbančių žmonių. Mama sakydavo, kad jai tai primena Palangos pajūrį, kuriuo dar tik vakar vaikščiojusi...

- Taigi jūsų paauklystę prabėgo lietuviškoje aplinkoje. Ko gero, todėl kasmet atvykstate į Lietuvą ir stengiatės ką nors nuveikti.

- Man, kaip ir visiems vaikams, tada tai nelabai rūpėjo. Buvau itin judrus, norėjau viską išbandyti. Bet gerai atsimentu, kad mūsų namuose lankydavosi Marius Katiliškis, Juozas Balčiūnas-Švaistas, Benediktas Babrauskas, Gražina Tulauskaitė, istorikė Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, net prelatas Mykolas Krupačiūnas yra buvęs. 1959 metais persikėlėme į Los Andželą. Ten radome lietuvių parapiją ir gana gausią lietuvių bendruomenę. Mama draugavo su savo buvusiu profesoriumi iš Kauno universiteto Mykolu Biržiška ir jo broliu Viktoru, su Bernardu Brazdžioniu. Namie buvo kaupiamos lietuviškos knygos ir laikraščiai, o kadangi visada mėgau skaityti, ypač istorinius ir biografinius leidinius, atrodo, ryšys su Lie-

tuva ir nenutrūko. Būtent tos knygos tapo mano kalbos mokytojomis.

- Dabar gyvenate San Franciske?

- Taip, ten studijavau universitete ir likau gyventi.

- Kai matėmės pirmą kartą, prieš trejus metus, buvote atsivežęs dukras. Vyresnėlė Andrytė Kauno universitete lankė lietuvių kalbos kursus išėivijos jaunimui, o su jaunėle Orianta teko bendrauti. Puikiai kalba lietuviškai.

- Turiu penkias dukras ir visas, nors nevisiškai taisyklingai, kalba lietuviškai. Kai jos augo, samdžiau guvernante, nemokančią anglų kalbos, tik lietuvių. Taigi dukroms nebuvo kitos išeities, turėjo išmolti lietuvių kalbą, kitaip būtų likusios nevalgiusios.

Laive lietuviai išspausdino tris laikraščio "Per Atlantą" numerius, viename jų įdėtas mamos eilėraštis "Mes užgrūdinti".

- O žmona?

- Mano žmona architektė, gabi ir protinga moteris, ji irgi išmoko gana gerai kalbėti lietuviškai.

- Taigi esate patriotas, nors vengiate šio žodžio...

- Man atrodo, Lietuvoje ir Amerikoje žodis "patriotas" suprantamas skirtingai. Jūsų krašte tai galbūt labiau politika... Reikėtų, kad man kas paaiškintų.

- Na, aš jums neaiškinsiu, tai būtų visai kita tema. Tačiau parvykęs į Vilnių ne vaikštinėjate, ne gimines lankote, o samdote vairuotoją, kuris gali būti ir vertėjas iš rusų ar lenkų kalbų, ir važinėjate po gretimas šalis, ieškote lietuvių išėivijų.

- Lietuvių išėivija tiek Amerikoje, tiek kitur domiuosi jau seniai. Manau, ta tema mažai tirta. Kas išleista, yra labiau asmeninio ar biografinio pobūdžio, o man rūpi bendresni dalykai. Šia tema susidomėjau 1984 metais, kai pirmą kartą lankiausi Lietuvoje.

- Kaip sužinote, kur važiuoti, su kuo bendrauti?



1919 metais per kovas su bolševikais žuvusių lietuvių karių kapavietė Latvijoje, Červonkos kaimelyje.

- Per pažįstamus, taip pat naudojuosi internetu. Internetu susipažinau ir su Dainavos apygardos Šarūno rinktinės Vytenio partizanų grupės paskutinio vado Viktoro Urbono-Varpo sūnumi Algimantu Burba, gyvenančiu Latvijoje. Atvykę kalbamės su žmonėmis, daug sužinome iš jų. Mano vairuotojas Marius Pakštas puikiai moka rusų ir lenkų kalbas, žino istoriją.

- Kur jau lankėtės?

- Buvau lietuvių kaimuose Baltarusijoje, Seinų krašte, Mažojoje Lietuvoje, dabar - Latvijoje: Rygoje, Jelgavoje, Daugpilyje ir šių miestų apylinkėse.

- Kas buvo įspūdingiausia?

- Didžiausią įspūdį padarė lietuvių gimnazija Rygoje. Pasirodo, tai elitinė mokykla, į ją net lietuviams sunku patekti. Mokosi 396 mokiniai. Pirmiausia priimami lietuvių šeimų vaikai. Visi, kurie lanko šią mokyklą, ne tik lietuviai, bet ir rusai ar latviai, privalo išmolti lietuviškai. Kai kurios pamokos (Lietuvos istorijos, geografijos) vyksta tik lietuvių kalba. Mokyklą finansuoja Latvijos valstybė. Rugsėjo 1-ąją ten dalyvavau labai gražioje šventėje.

Aplankėme netoli Daugpilio esantį mažą Červonkos kaimelį. 1919 metų rugpjūčio 29 dieną ten vyko didelis mūšis, per jį Lietuvos kariuomenė sumušė bolševikus. 1929 ir 1931 metais Lietuvos karių kapų tvarkymo komisija surinko įvairiose vietose žuvusiųjų palaikus, juos Červonkoje palaidojo ir pastatė didelį paminklą. Ant jo yra toks užrašas: "KELEIVI, PASAKYK LIETUVAI, KAD MES ŽUVOME GINDAMI TĖVYNĘ." Pavardės ant kryžių užrašytos lietuviškai. Ten palaidoti ir kartu prieš bolševikus kovoję baltarusiai. Labai gražiai prižiūrima kapavietė, įspūdingas paminklas. Apie Daugpilį sutikome žmonių, nekalbančių nei rusiškai, nei angliškai. Viena moteriškė ilgai ir vaizdžiai kažką pasakojo latviškai, matyt, apie to meto kovas. Iš mandagumo klausėme ir net pritarėme, bet mudu su Mariumi nieko nesupratome.

- Žinau, kad dar lankėtės Kircholmo mūšio vietoje.

- Taip, ta vietovė netoli Rygos dabar vadinama Salaspiliu. 1605 metais ten vyko Lietuvos ir Švedijos kariuomenių mūšis, kurį laimėjo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus vadovaujami lietuviai. Antrojo pasaulinio karo metais naciai toje vietoje įsteigė koncentracijos stovyklą. 1944-aisiais joje buvo įkalintas ir generolas Povilas Plechavičius. 1967 metais ten pastatytas įspūdingas paminklas, kurį kūrė garsūs Latvijos architektai ir skulptoriai. Didžiulės ak-



D.Januta Salaspilyje, prie monumento nacių koncentracijos stovyklos aukoms.

meninės žmonių statulos, barakus ar kartuves primenančios konstrukcijos nepalieka abejingų... Tokio įspūdingo paminklo, sukurtos sovietmečiu, dar nebuvau matęs.

- Savo straipsnius daugiausia spausdinate Čikagos lietuvių laikraštyje "Draugas". Ar nekyla noras surinkti juos, publikuoti ir nepublikuoti, į vieną vietą ir išleisti atskira knyga?

- Toks noras yra. Ir labai džiaugiuosi "Versmės" leidyklos parodytu dėmesiu.

- "Blaškotės" tarp Europos ir Amerikos. O kokia jūsų pilietybė?

- Esu ir Lietuvos, ir Amerikos pilietis.

- Neseniai kartu dalyvavome Sintautų zanavykų suvažiavime. Šįkart iš užjūrio buvote jūs vienas. Tai kur jūsų gimtinė?

- Karo metais nelabai buvo pasirinkimo, kur gyventi. Gimtojo Vilniaus visai neatsimentu, o štai mamos gimtinės, kaip jau minėjau, keli vaizdai išliko. Jai tėviškė buvo viskas. Mama norėjo būti palaidota šeimos kapavietėje Kudirkos Naumiestyje. Ji mirė Los Andžele 1999 metų gruodžio 16 dieną, o 2000-ųjų pavasarį su tėvu atvežėme palaikus į Kudirkos Naumiestį ir palaidojome. Kasmet aplankau mamos kapą, pravažiuoju pro Keturnaujieną, kur ji mokėsi. Tėvo pelenus palaidojau Ylakiuose, Žemaitijoje, šalia jo mamos. Ten irgi apsilankau. Su Liepalotais mane daug kas sieja. Jie mamos apraudoti, ten yra ir mano pėdos. Žinoma, galiu laikyti save vilniečiu, bet lygiai taip pat galėčiau pasakyti, kad visa Lietuva yra mano gimtinė. ●